

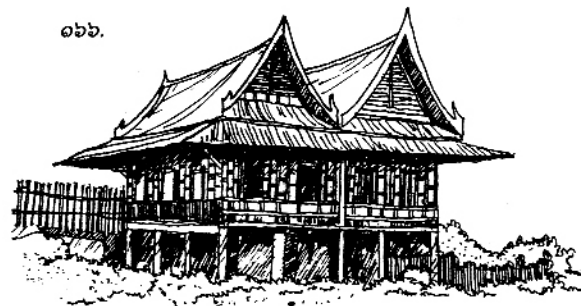

เรือนราษฎรสามัญ เรือนคหบดี และเรือนหลวง

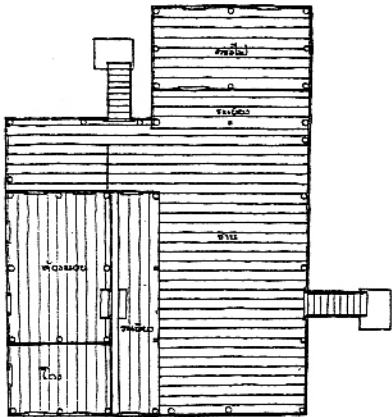
เรือนราษฎรสามัญ เรือนพักอาศัยของไทยตั้งแต่สมัยโบราณส่วนใหญ่ เป็นเรือนเครื่องผูก เรือนเครื่องผูกยังจำแนกเป็นชนิดพื้นฟากและพื้นไม้จริง เรือนเครื่องผูกชนิดฟาก หมายถึงพื้นเรือนปูด้วยฟาก คำว่าฟาก จึงติดปากเป็นคำพูดถึงเวลาเกิดใหม่ของทารกว่า ตกฟาก เรือนเครื่องผูกจะ ประกอบด้วยตัวเรือนและชั้นปีกนกที่เป็นระเบียบซึ่งใช้เป็นที่ยุงข้าว เรือนชนิดนี้แม้แต่ในสมัยอยุธยาเป็นราชธานีก็มีอยู่เกล็ดเกลื่อนในกำแพงเมือง เพราะจากจดหมายเหตุลาลูแบร์ได้กล่าวถึงหลังคาที่มุงด้วยจาก ฝาเป็นจากหรือไม้ไผ่สานเป็นกระแซง เรือนราษฎรสามัญที่มีฐานะดีก็จะเปลี่ยนเป็นเรือนชนิดที่เรียกว่า เรือนฝากระดาน ในที่นี้หมายถึง เรือนฝาปะกน เรือนฝาปะกนของราษฎรสามัญนี้ยังจำแนกฝาออกไปได้อีกว่า ฝากระแซง ฝาสำหรับวัด ฝาสายบัว ฝาลูกฟัก ฝากระแซงอ่อน ฝากระแซงหมายถึงฝาที่ใช้ไม้ไผ่สาน ไม่กรูจาก ภายในฝาสำหรับวัดมีทั้งแบบกรอบไม้จริง คือกรอบไม้สักและกรอบไม้ไผ่ เรือนฝาสำหรับวัดในปัจจุบันถึงแม้ว่าจะมีบ้านไทยที่หลงเหลือแต่ไม่ค่อยพบ เพราะสภาพสังคมและสิ่งแวดล้อมได้เปลี่ยนสภาพทำให้เกิดความสะดวกสบาย การสร้างแบบฝาสำหรับวัดต้องใช้ทั้งแรงงานและเวลา ถึงแม้ว่าจะอยู่สบายคือมีการถ่ายเทของอากาศได้รับทิศทาง แต่ถ้าพูดถึงความสวยงามแล้วคงไม่มีใครชอบ

เรือนราษฎรสามัญที่เป็นเรือนฝากระดาน ส่วนมากมีเรือน ๑ หลัง ๓ ห้อง มีเรือนครัว ขานหน้า จากการทำบ้านเรือนไทยมีสภาพความเป็นอยู่ ง่าย ๆ นิยมความสบาย ปัญหาที่ยังไม่มีใครตอบได้ก็คือ ระบบส้วมที่ใช้กันในสมัยโบราณเป็นอย่างไร ยังไม่สามารถจะหาหลักฐานได้ว่าเป็นอย่างไร ย้อนหลังไปถึงสมัยอยุธยา ก็ไม่สามารถหาตัวอย่างส้วมที่ใช้กันได้เช่นกัน ส่วนสมัยสุโขทัยนั้นสามารถหาตัวอย่างส้วมได้คือ มีหัวส้วมเป็นแผ่นหินเจาะเป็นร่องและรูสำหรับอุจจาระ อยุธยามีการวางผังเมือง มีตลาดแถวเป็นตึกของจีน ของฝรั่งต้องมีส้วมแบบส้วมถัง เพราะถังกลมบ้นด้วยดินเผาไฟพบมากทางภาคใต้ ซึ่งใช้เป็นถังแบบปล่องคล้ายบ่อน้ำและถังส้วมได้ (ตัวอย่างดูได้ที่พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาตินครศรีธรรมราช) แต่ยังไม่มีการขุดหาหลักฐานกันอย่างแน่นอนในเรื่องนี้ที่อยุธยา

๑๖๖.

๑๖๖. เรือนไทยแบบเรือนแฝด เป็นเรือนนอกระบบ พบแถบจังหวัดอ่างทอง ไทยโบราณไม่นิยมปลูกแบบนี้เพราะอัปมงคล อยู่แล้วไม่สบาย

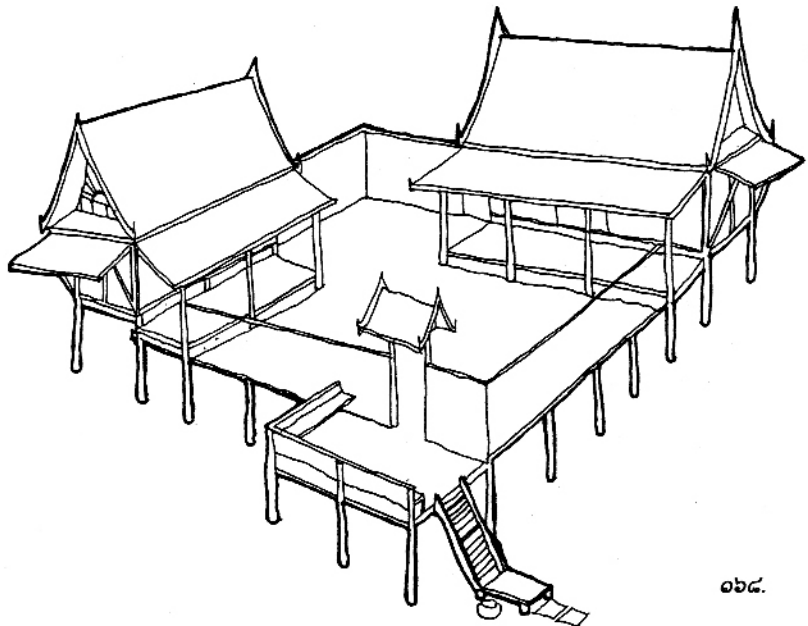

๑๖๗.

เรือนราษฎรสามัญของชนชาวอยุธยาและชนชาวรัตนโกสินทร์ในยุคต้นก็คงจะมีความละม้ายคล้ายกันที่สุด เป็นบ้านที่มีบริเวณ มีรั้ว จากจิตรกรรมฝาผนังหรือภาพลายรดน้ำ แสดงประตูรั้ว รั้วเป็นไม้ไผ่สานแบบแผง เส้าไม้กลมผูกข้อตั้งเต้า ประตูเป็นแบบประตูซ่างหรือเหลี่ยม มือกลา แล้วแต่กรณี

เรือนคหบดี เรือนคหบดีเป็นเรือนชนิดใหญ่ ส่วนมากแปของจั่วหลังคาเป็นแปชนิด ๖ ตัว เรือนเหล่านี้จะเป็นเรือนกลุ่มที่ชี้ให้เห็นถึงการแยกครัว แต่สภาพของสังคมไทยยังรวมกลุ่มกันอยู่แบบระบบดั้งเดิม ฉะนั้นการแยกกลุ่มจึงมีแบบขยาย โดยเห็นได้จากเรือนนอนคือเรือนประธาน ซึ่งเป็นตัวเรือนขวาง ส่วนเรือนที่แยกคือ เรือนรี เรือนรินั้นเป็นเรือนรี ๒ ซ่าง มีพะไลระเบียง ๒ ด้านหันหน้าออกชานกลาง ทางด้านหน้ามี เรือนหน้าหรือ เรือนพะไลเปิดโล่งด้านชานกลาง ๒ ซ่าง เรือนพะไลมีเรือนเล็ก ๒ หลังเรียกว่า หอนก เรือนเล็กเช่นนี้ทางด้านหลังก็มี โดยใช้เป็นที่เก็บของและทำครัว ตามสภาพการณ์ของเรือนคหบดีไทยที่เป็นเช่นนี้ เป็นการชี้ให้เห็นถึงสภาพสังคมในยุคนั้น ที่มีระเบียบในการต้อนรับหรือรับรอง โดยรับที่เรือนพะไล เรือนคหบดีของชาวไทยยังมีอีกแบบหนึ่งคือ เรือนชนิดมีหอกกลาง เรือนชนิดมีหอกกลางและ หอหน้า ที่อยุธยาซึ่งเรียกกันจนติดปากว่า **คุ้มขุนแผน** โดยการตั้งชื่อสถานที่ก่อสร้างให้เข้ากับเรื่องราวในวรรณคดี คุ้มใช้เรียกที่อยู่ของเจ้านายฝ่ายเหนือ

ขุนแผนเป็นเจ้าเมืองกาญจนบุรี ตามท้องเรื่องเรียกกันแต่ **จวน** ทำไมเรียก **คุ้ม** อาจจะไม่ให้ชื่อนี้กับจวนท่านผู้ว่าอยุธยาก็เป็นได้ เรือนไทยโบราณที่อยุธยาเป็นเรือนแบบคหบดีจัดวางรูปหมู่อาคารเป็นแบบผัง ๔ เหลี่ยม มีช่องว่างตอนกลาง แต่ใส่หอกกลางไว้เกือบเต็มพื้นที่ว่าง ทำให้เกิดความอึดอัดไม่โปร่งเท่าที่ควร แสงสว่างไม่เต็มที่ ผิดสภาพความเป็นจริงของชีวิตแบบไทย

๑๖๗. ผังเรือนไทยขนาดเล็ก ประกอบด้วย เรือนนอนและเรือนครัวเชื่อมด้วยชาน

๑๖๘. ภาพ ๓ มิติของเรือนทั่วไป

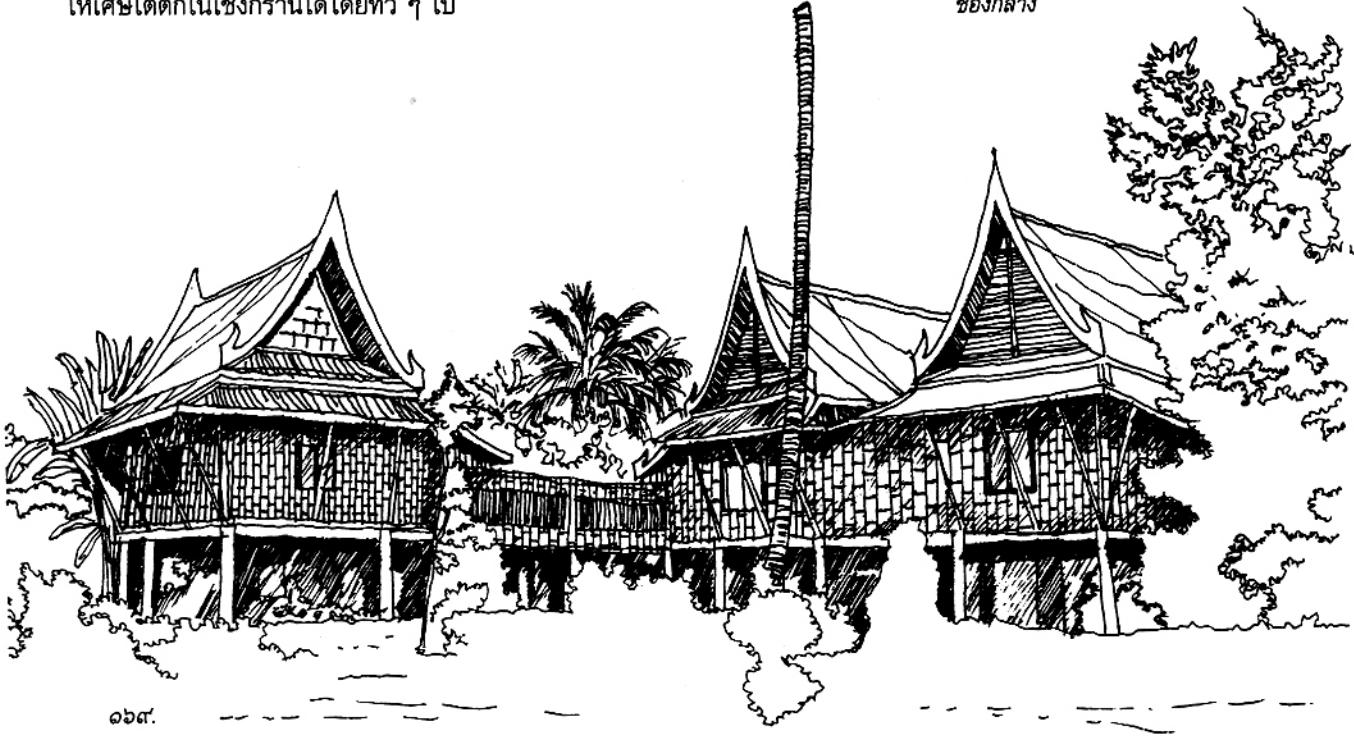
๑๖๘.

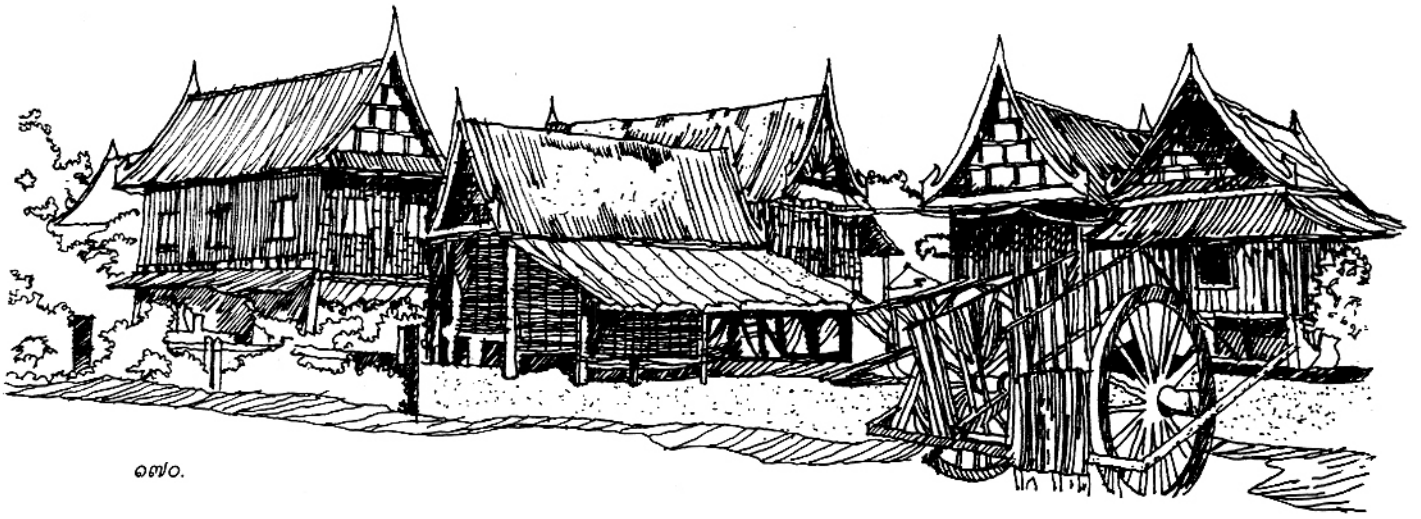

ตัวอย่างเรือนไทยที่มีหอกลางที่ยังพอจะยกตัวอย่างได้ก็คือหมู่กุฏิพระ โดยเฉพาะวัดที่มีหอกลางหรือ หอฉัน และ หอสวดมนต์ อยู่ตอนกลาง หมู่กุฏิเหล่านี้เป็นการสะท้อนความเป็นอยู่ของเรือนคหบดีได้เป็นอย่างดี เพราะตามปกติวิสัยคนไทยชอบหันหน้าเข้าหาวัด การทำบุญก็มีการอุทิศส่วนกุศลหวังในภพหน้า การถวายเสนาสนะก็ต้องถวายอย่างดี หมู่กุฏิสงฆ์ที่เป็นตัวอย่างที่ดีก็คือหมู่กุฏิสงฆ์วัดหงส์รัตนาราม ธนบุรี เป็นหมู่กุฏิที่จัดไว้อย่างสมบูรณ์ มีการจัดวางเป็นลำดับ คือเรือนประธาน เรือนรี เรือนขวาง หอกลาง และหอหน้า โดยเฉพาะหอหน้าเป็นเรือนมีพะไลทางด้านนอก ซึ่งเป็นเรือนขนาดกว้างใหญ่แปะ ๖ ตัว ทางด้านข้างยังมีห้องทางด้านข้างสำหรับทำครัวเล็ก ๆ เกือบของเกือบกับข้าวและเป็นห้องน้ำ โดยใช้พื้นที่บริเวณ ห้ายโป่งโต้ง นี้เอง การเข้าห้องห้ายโป่งโต้งโดยการนั่งกระโถน ใช้สำหรับผู้มีบรรดาศักดิ์ที่ต้องมีคนนำไปเทั้ง การถือปฏิบัติเช่นนี้ในกรุงเทพฯ โดยเฉพาะในพระราชวังบวรฯ ที่ลงพระบังคลก็ไม่มี จะมีที่กันเป็นห้องเฉพาะสำหรับลงพระบังคลในพระกระโถน การสรงน้ำก็เช่นกัน แต่ในวังมีส้วมที่เรียกว่า สรรีสำราญ ของวังหน้ายุริมกำแพงด้านป้อมพระจันทร์ แต่วังของอยุธยา สรรีสำราญปล่อยลง คลองท่อ คลองท่ออยู่หลังห้ายวัง ค้นกับหมู่วัดระฆังและวัดตึก คลองท่อยาวตลอดตัดตัวเกาะเมืองจากแม่น้ำลพบุรีถึงแม่น้ำเจ้าพระยาด้านทิศใต้

ครัวไฟทั้งเรือนราษฎรสามัญหรือเรือนคหบดีที่จำเป็นที่สุดก็คือการใช้ฝา ฝาที่กรุส่วนใหญ่เป็นฝาสำหรับหวด จั่วโปร่ง การใช้ฝาสำหรับหวดและจั่วโปร่งก็เพื่อความสะดวกในการถ่ายเทควันไฟ เพราะครัวไฟนิยมแบบตั้งเตาบนพื้นดินใส่กรอบไม้ เตาไฟอาจจะเป็นเตาก่อ เตาอังโล่แบบเชิงกราน เตาเหล็ก ๓ เสาที่ตั้งกลม ในสมัยอยุธยาพบเตาเชิงกรานแบบเตาหุงต้มและเชิงกรานแบบปักได้ให้เศษตัดกในเชิงกรานได้โดยทั่ว ๆ ไป

๑๖๙. กลุ่มเรือนไทย ถ้าเป็นเรือนแฝดจะมีหอกลาง

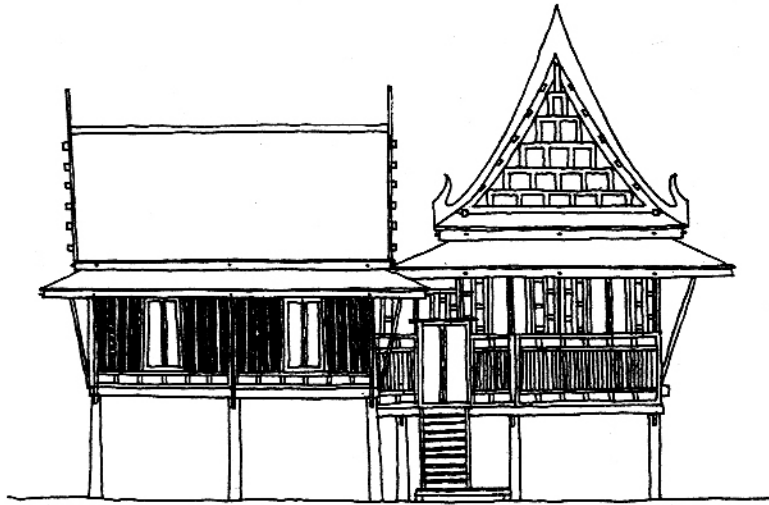

๑๗๐.

๑๗๐. กลุ่มเรือนไทยอีกแบบที่เกี่ยวกับการเกษตร เป็นเรือนอเนกประสงค์ จะเห็นเรือนต่อเพิงออกมาเพื่อประโยชน์ใช้สอย

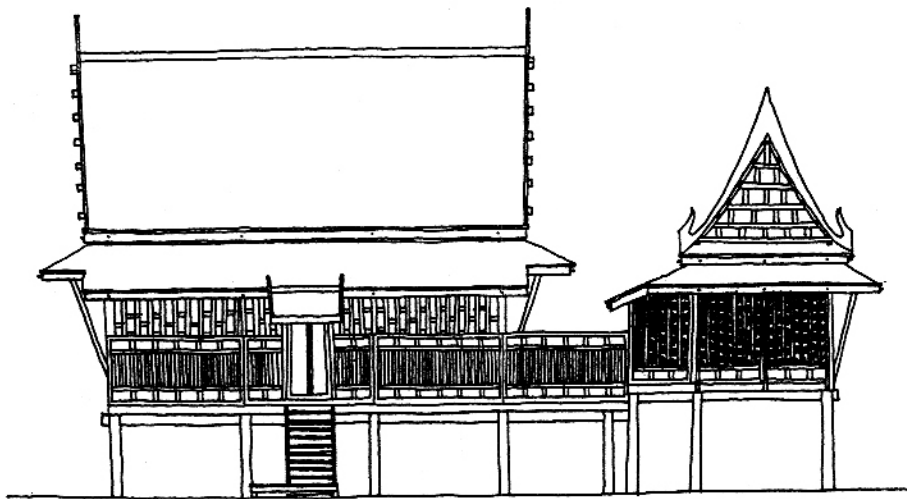
การมุงหลังคาของเรือนไทยโบราณ ถึงแม้ว่าจะเป็นเรือนคหบดีก็ยังนิยมมุงจากหรือแฝก ส่วนการครอบอกไก่ใช้กระเบื้องแบบขอเต็มวางประกบซ้อน ดังจะเห็นได้จากภาพลายรดน้ำสมัยกรุงศรีอยุธยา ตามตู้พระธรรมต่าง ๆ การมุงด้วยจากหรือแฝกนี้มีอายุอยู่ได้ ๓ ถึง ๔ ปี ต้องเปลี่ยนใหม่ การมุงหลังคานี้ไม่มีกฎเกณฑ์ตายตัวเสมอไป เพราะบางที่อาจจะมุงด้วยกระเบื้องดินเผาชนิดขอเต็มบ้างก็เป็นได้ หลักฐานจากภาพเขียนโบราณโดยทั่ว ๆ ไป เรือนคหบดีหรือผู้มีอันจะกินบางหลังไม่มีท่อน้ำ มีเรือนประธานคือเรือนริเป็นชนิดเรือนริคู่มิวางน้ำอยู่กลาง รางน้ำเป็นรางไม้ชันยา มีเรือนขวางอยู่เพียง ๑ ด้านหรือ ๒ ด้าน มีชานแล่นกลางถึงกันโดยตลอด ชุ่มประตูทางขึ้นบนเรือนเป็นชุ่มแบบหลังคาหรือชุ่มแบบหูช้าง เรือนคหบดีหรือเรือนชนิดหมู่ที่เป็นตัวอย่างของเรือนไทยได้อย่างดีอีกเรือนหนึ่งก็คือ เรือนต้น ในพระราชวังสวนดุสิต หมู่เรือนของเรือนต้นนั้นจะประกอบด้วยเรือนตอนหน้า เป็นท่อน้ำหรือเรือนพะไล ด้านข้างซ้ายเป็นท่อน้ำหรือ เรือนทนาย เรือนตอนหน้านี้มีชานชักถึงกันตลอด จากเรือนตอนหน้าถึงเรือนตอนกลางมีรั้วกันถึงเรือนนอนชานกันกับ เรือนไหว้พระ หรือ หอพระ ซึ่งเรือน ๒ หลังนี้แบ่งห้องเป็น ๓ ช่วงเสา เฉพาะที่เรือนพระหรือเรือนไหว้พระพุทธรูปนี้แบ่งเป็น ๓ ช่วงเสา ๒ ช่วงเสาเป็นห้องพระ แต่อีก ๑ ช่วงเสาใช้เป็นที่พักหรือนั่งเล่น ลักษณะเช่นนี้จะเหมือนกับเรือนโดยทั่ว ๆ ไปในยุคก่อน พ.ศ. ๒๔๕๐ เป็นต้นไป แต่ในปัจจุบันจะไม่พบเห็นเช่นนี้ ถึงแม้จะมีบ้างก็มีอยู่ตามชนบทที่กลิ่นอายของวัฒนธรรมทางตะวันตกยังเข้าไม่ค่อยถึง เรือนคหบดีในประวัติศาสตร์ของไทยสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ก็คือ หอไตรวัดระฆังโฆสิตาราม ธนบุรี หอไตรวัดระฆังแต่เดิมเป็นตำหนักและ หอนั่ง เดิมของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก เมื่อครั้งยังดำรงพระอิสริยยศเป็นสมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึก หอไตรหลังนี้เดิมคงไม่ได้ปลูกเป็นเรือน ๓ หลังแฝดเช่นนี้ เมื่อรื้อเรือนเดิมและหอนั่งมาถวายวัด คงจะปลูกเป็น ๓ หลังเรียงกันเพื่อประโยชน์ของการนั่งบอกหนังสือของพระด้วย เดิมคงมีเรือนประธาน เรือนขวาง และเรือนริ

๑๗๑. เรือนไทยอีกรูปแบบหนึ่ง ให้สังเกต
เด็ยวบน และเด็ยวล่าง ซึ่งเด็ยวล่าง
จะสั้นกว่าเด็ยวบน

๑๗๒. รูปด้านยาว

๑๗๑.

๑๗๒.

ประตูจําหลักกลางคงจะอยู่ทางซ้ันกลางชาน เป็นแบบประตูซ้่ม คันทวยแต่เดิ
มคงไม่มี แต่การที่ใส่คันทวยนั้นคงเป็นการแสดงให้เห็นว่าเป็นหอไตร กระจ
เบื้องที่ใช้มุงเป็นกระเบื้องมอญแบบปลายมน มีกระเบื้องเชิงชายชนิดห่าง
เป็นประเภทกระจ้งปฏิญานแบบชนิดขอเติม กล่าวได้ว่าเรือนคหบดีชนิดนี้เป็น
เรือนแบบเรือนหลวงก็เป็นได้ แต่ถ้าเป็นของหลวงพระราชทาน เมื่อผู้อยู่อาศัย
วายชนม์ต้องคืนกลับให้หลวง ซ้อนนี้ไม่มีหลักฐานยืนยัน อาจจะเป็นพระราชทาน
เป็นกรรมสิทธิ์เลยก็เป็นได้ เรือนหลวงชนิดนี้มีอีกแบบหนึ่งคือหมู่พระตำหนักแดง
และตำหนักเขียวในพระบรมมหาราชวัง พระตำหนักแดงและตำหนักเขียว

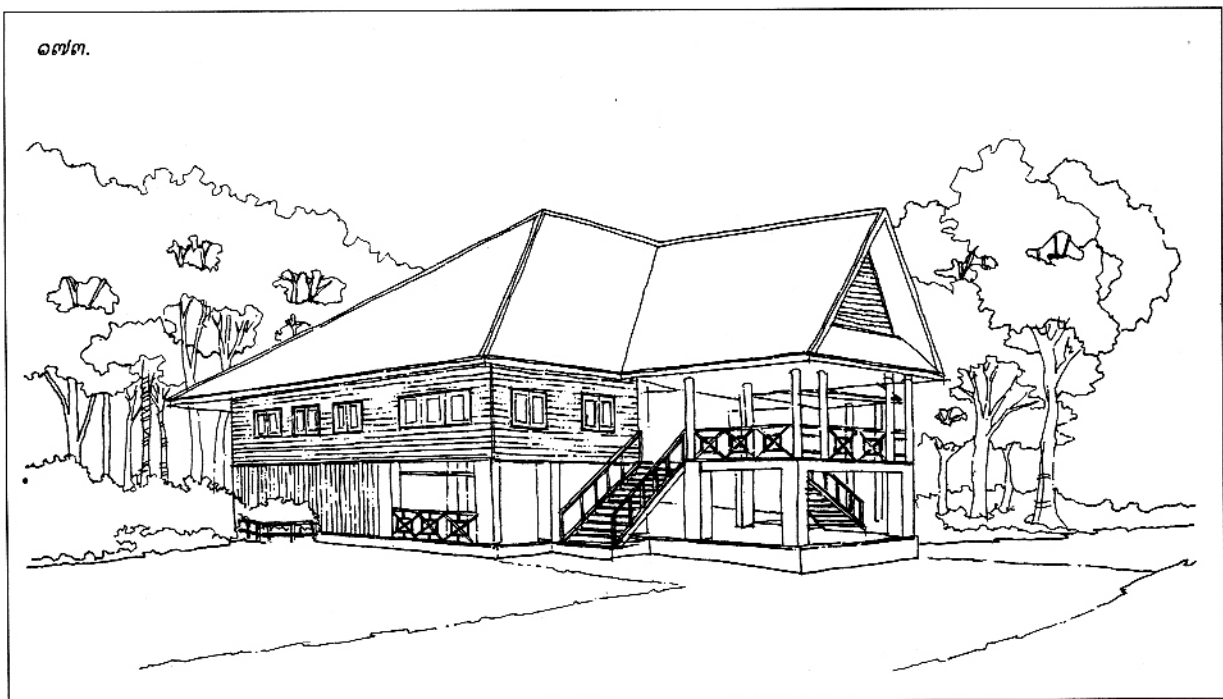
ในพระบรมมหาราชวังนั้น พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกสร้างพระราชทานสมเด็จพระที่นั่งทั้ง ๒ พระองค์คือ หมูพระตำหนักเขียวสร้างพระราชทานสมเด็จพระที่นั่งเธอพระองค์ใหญ่คือสมเด็จพระยาเทพสุดาดี ส่วนพระตำหนักแดงสร้างพระราชทานพระที่นั่งเธอพระองค์เล็กคือสมเด็จพระศรีสุดารักษ์ และตามพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา ก็ยังกล่าวถึงหมูพระมหามณเฑียรว่ามุงด้วยจาก มาเปลี่ยนเป็นมุงกระเบื้องในสมัยรัชกาลที่ ๓ พระตำหนักเขียวในปัจจุบันไม่เหลือเป็นหลักฐาน เพราะได้รื้อถวายเป็นวัดราชาธิวาสหมด เหลือแต่พระตำหนักแดงที่ปลูกอยู่ในบริเวณพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร พระตำหนักแดงเป็นเรือนขนาดใหญ่ได้ถุนเดี่ยวแบบเรือนแพ แต่เป็นชนิด ๔ ช่วงเสา มีระเบียบพะไลทางด้านหน้า ทางด้านข้างและด้านหลังมีเสานางเรียงรองรับพะไลชายคาที่ยื่นจากปีกนก มีห้องท้ายโป่งโด่งทางด้านสกัด พระตำหนักแดงมีพริ้งสูง มีอัมจันทร์ก้าวขึ้น อัมจันทร์ต้องมีทั้งด้านนอกด้านในเพื่อเป็นที่ก้าวขึ้นก้าวลง ตัวตำหนักแดงแบ่งเป็น ๒ ตอนคือ ที่ประทับและที่สำราญพระราชอิริยาบถกับห้องสำหรับสรীরสำราญ โดยใช้ห้องท้ายโป่งโด่งอีกด้านหนึ่ง พระตำหนักแดงนี้ถ้าดูรูปลักษณะจะคล้ายกับเรือนแพ อาจเป็นเรื่องการถือในสมัยโบราณที่มีคติไม่ให้ก่อสร้างสูงเสมอพระวิมานที่บรรทม หรืออาจจะเคยโปรดประทับแพ โดยจอดอยู่ริมท่าวัดหงส์แต่ครั้งธนบุรีก็เป็นได้ นี่เป็นแต่เพียงข้อสันนิษฐาน เรือนหลวงอีกแบบหนึ่งคือ ท้องพระโรง ตามวังเจ้านาย เช่น ท้องพระโรงวังท่าพระ ท้องพระโรงวังบ้านหม้อ ท้องพระโรงเหล่านี้มีชื่อฟ้าโบริกะ ทาผนังด้วยสีดินแดง เรือนหลวงเท่านั้นที่มีชื่อฟ้าโบริกะ ทาสีดินแดง พระตำหนักแดงก็เช่นกัน เป็นเรือนชนิดมีชื่อฟ้าโบริกะทาผนังแดง ท้องพระโรงหน้าตามวังเจ้านายในกรุงเทพฯ โดยเฉพาะวังบ้านหม้อเป็นท้องพระโรงมีเสาร่วมใน การกันห้องพระโรงใช้วิธีกันลับแลเป็นฉากแบ่งเป็นที่ประทับ ประเพณีการกันลับแลเป็นฉากนี้แม้แต่ในหมูพระที่นั่งจักรพรรดิพิมาณก็ใช้ลับแลกันเป็นฉากแบ่งเป็นที่บรรทม เรือนชนิดเป็นตึกของไทยสมัยรัตนโกสินทร์ เริ่มเปลี่ยนในสมัยรัชกาลที่ ๓ โดยดูได้จากการเปลี่ยนหมู่กุฎ ซึ่งเปลี่ยนจากไม้เป็นตึก เช่น วัดสุทัศน์ วัดอรุณราชวราราม โดยใช้ฝาขัดแตะโปกปูนทับ

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงโปรดเกล้าฯ ให้รื้อตึกอย่างเทศไปถวายเป็นวัดหลายแห่ง เช่น พระบันทยา ณ วัดบวรนิเวศน์ พระบันทยาเป็นตึกที่เรียกว่า ตึกอย่างเทศ สร้างสมัยรัชกาลที่ ๒ เป็นตึก ๓ ชั้น เดี่ยว ลดหลังคาเป็นปีกนก หน้าบันประดับกระเบื้องเคลือบ ซึ่งในสมัยนี้เจ้านายต่าง ๆ นิยมสร้างตึกอย่างเทศ เช่น พระที่นั่งอิศเรศราชานุสรณ์ ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ มีบันไดอยู่ด้านนอกโดยขึ้นที่เฉลียง ตึกนี้ถ้าวิเคราะห์ดูแล้วก็เป็นตึกสมัยวิกตอเรีย คนไทยสร้างตามอย่างพวกมิชชันนารีชาวอเมริกัน

สมัยรัชกาลที่ ๔ ได้มีการสร้างตึกอย่างแพร่หลาย เป็นตึก ๒ ชั้นรูป ๔ เหลี่ยมผืนผ้า บางหลังก็มีการสร้างมุขทางด้านหน้า ตึกเหล่านี้ทำฝาและ เฉลียงรอบตัวเรือน ไทยเรียกตึกแบบนี้ว่า *ตึกกระหลาป่า* คำว่ากระหลาป่า ไทยเรียกเมืองปัตตาเวียว่าเมืองกระหลาป่า ในสมัยรัชกาลที่ ๔ มีการนำแก้ว เจียรไนที่เรียกว่าหนามขนุนว่า *แก้วกระหลาป่า* เพราะเป็นแก้วที่ส่งมาจาก เมืองปัตตาเวียที่เกาะชวา โดยพ่อค้าชาวดัชต์ พร้อมทั้งเครื่องกระเบื้องเนื้อ เปราะ ไม่แกร่ง เข้ามาขายในเมืองไทย ตึกกระหลาป่าที่สร้างในไทยจะทำบันได ขึ้นทางด้านนอก เพราะถือคติไม่ยอมลอดใต้ถุนถือว่าเป็นอัปมงคล สมเด็จ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงพระนิพนธ์เกี่ยวกับตัวเรือนสมัยรัชกาล ที่ ๔ ว่า เมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๒ โปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ กับกรมหมื่นวิษณุวาทไปราชการที่สิงคโปร์ ทั้งได้แบบอย่างตึกมาสร้างที่ กรุงเทพฯ โดยสร้างที่ถนนเจริญกรุง (ปัจจุบันยังเหลือตึก ๒ ชั้นบางตอนที่ถนน บำรุงเมือง) และมีการสร้างวังเจ้านายหลายพระองค์ในสมัยรัชกาลที่ ๕ ตอนต้น ประมาณปี พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๑๔ นิยมสร้างบ้านมีมุขทางด้านหน้าโดยทำเป็น ห้องรับแขก ความจริงมุขนี้ทางยุโรปใช้เป็นที่ลงรถม้า นอกจากนี้ในสมัยรัชกาล ที่ ๕ ตอนต้นรัชกาล ได้มีสถาปนิกอังกฤษชื่อ *มิสเตอร์คูลนิส* เข้ามาทำงาน ในกรุงเทพฯ โดยเป็นผู้ก่อสร้างตึกต่างๆ ในพระบรมมหาราชวังฝ่ายใน เป็น ผู้ออกแบบสร้างพระที่นั่งจักรีและพระที่นั่งบรมราชสถิตยมโหฬาร ส่วนชาว อิตาลีชื่อ *ซินยอครัสซี* รับจ้างสร้างตึกขุนนางในคลองบางหลวง ตึกหลังหนึ่ง มีราคาถึงหลังละ ๔๐ ชั่ง หรือเท่ากับ ๖,๔๐๐ บาท ในสมัยเมื่อ ๑๒๕ ปีมาแล้ว (ปี พ.ศ. ๒๔๕๑)

๑๗๓. เรือนแบบกระหลาป่า มีมุขหน้า นำรูปแบบมาจากปัตตาเวีย ในภาพ เป็นอาคารที่ว่าการอำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย

เรือนหลวง เรือนคหบดี เรือนราษฎรสามัญ จึงมีความแตกต่างกัน ในที่นี้จะอธิบายถึงความแตกต่างเฉพาะตั้งแต่สมัยอยุธยาจนถึงระยะต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ความแตกต่างเช่นนี้สืบเนื่องเพราะระบบสังคมอยุธยาเป็นระบบศักดินา ตามความหมายของศักดินานั้นใช้สำหรับปรับไหมผู้กระทำความผิด ศักดินามากก็ถูกปรับมาก แต่ระบบสังคมไทยเป็นระบบหวงห้าม และแบ่งยศแบ่งชั้นกันระหว่างขุนนางและราษฎรสามัญ ในสมัยอยุธยามีการสร้างบ้านพระราชทานและเป็นเรือนหลวง เรือนหลวงมี ๒ ชนิดคือ เรือนแบบถาวรและเรือนหลวงรับราชทูต เรือนหลวงชนิดถาวรในสมัยอยุธยาเป็นเรือนพระราชทานโดยหลวงปลูกพระราชทานให้ การแบ่งชั้นยศศักดิ์ก็มีอยู่ในกฎหมายเทียบบาล เช่น เรือนชนิดมีข้อฟ้าใบระกาทาดินแดงจะต้องเป็นวังเจ้านายคนธรรมดาหรือขุนนางจะปลูกบ้านมีข้อฟ้าใบระกามีได้ ขุนนางชั้นสูงปลูกบ้านชนิดเรือนฝากระดาน หลังคามุงกระเบื้องได้ ส่วนบ้านราษฎรสามัญ หลังคาต้องเป็นจาก ฝาจากกรุเป็นฝาสำหรับวัด วัดหรือวังเท่านั้นที่จะก่ออิฐถือปูนได้ สังคมเช่นนี้รวมถึงสังคมการแต่งตัว การนุ่งผ้า การใส่เครื่องทอง ใช้ว่ามีเงินแล้วจะไปซื้อผ้ายกทองหรือผ้าเขียนทองมานุ่งได้ หรือเป็นหญิงไม่มีบรรดาศักดิ์จะใส่ทองเช่นพาทูร์ดหรือรัตเกล้าเป็นผิด เหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะสังคมเป็นระบบสังคมหวงห้าม ซึ่งติดมาจากสมัยอยุธยาจนถึงสมัยรัชกาลที่ ๔ โดยจะเห็นได้จากการแจกเบี้ยหวัด เงินปี พร้อมทั้งเสื้อผ้า ลักษณะสังคมนี้เรียกกันว่า *ราชพัทธยา* ซึ่งเป็นการครอบคลุมด้วยอารยธรรม และวัฒนธรรมจากเขมรโดยตรง

เรือนหลวงสำคัญ ๆ

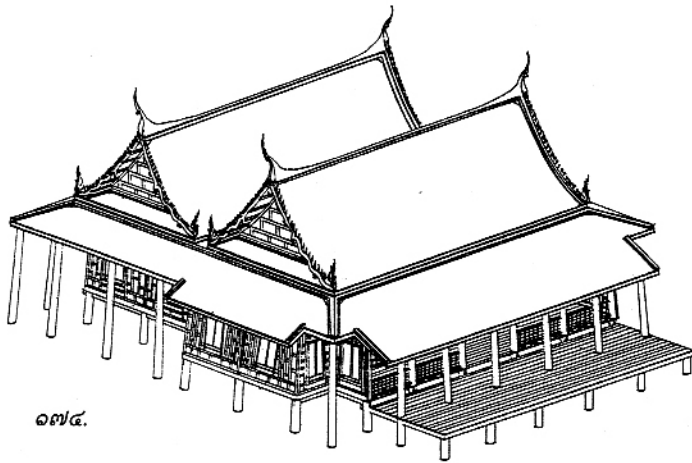
ตำหนักแดง

เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงสร้างพระบรมมหาราชวังเมื่อปี พ.ศ. ๒๓๒๕ ได้โปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระตำหนักถวายพระพี่น้อง ๒ พระองค์ คือ ตำหนักเขียวและตำหนักแดง

ตำหนักเขียวสร้างถวายสมเด็จพระพี่นางเธอพระองค์ใหญ่คือ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยาเทพสุดาวดี

ตำหนักแดงสร้างถวายสมเด็จพระพี่นางเธอพระองค์น้อยคือ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระศรีสุดารักษ์

เมื่อพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทำการซ่อมแซมอาคารฝ่ายใน ได้ทรงเปลี่ยนจากไม้เป็นตึก ในครั้งนั้นได้เรียกด่านเขียวไปสร้างถวายเจ้าอาวาสวัดอมรินทราราม (บางหัวน้อย) เพื่ออุทิศถวายสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยาเทพสุดาวดี พระอัยกี

๑๗๔.

๑๗๔. พระตำหนักแดง รูปเดิมก่อนถูกปรับ
เปลี่ยนแก้ไข เมื่อไปอยู่ที่วัดเชมมาริตาราม
จังหวัดนนทบุรี

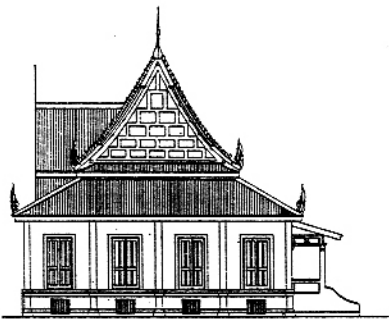
สมเด็จพระศรีสุริเยนทราบรมราชินีในรัชกาลที่ ๒ นั้นเป็นพระราชธิดาของสมเด็จพระพี่นางองค์น้อย ได้เสด็จออกจากพระบรมมหาราชวังไปประทับกับพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่ครั้งยังทรงพระอิสริยยศเป็นเจ้าฟ้าจุฑามณี ณ พระราชวังเดิม พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ โปรดให้รื้อหมู่ตำหนักแดงไปสร้างถวาย ณ พระราชวังเดิมด้วย ต่อเมื่อสมเด็จพระศรีสุริเยนทราสวรรคต พระปิ่นเกล้าฯ ได้ถวายตำหนักแดงส่วนที่สมเด็จพระศรีสุริเยนทราประทับซึ่งเป็นลักษณะเรือนแฝด ถวายเป็นกุฎีเจ้าอาวาสวัดโมลีโลกยาราม (วัดท้ายตลาด) ส่วนตำหนักแดงส่วนที่พระปิ่นเกล้าฯ ประทับยังคงอยู่ในพระราชวังเดิม จนเมื่อพระปิ่นเกล้าฯ ได้เสด็จมาประทับที่พระราชวังบวรฯ จึงได้รื้อตำหนักแดงมาสร้างไว้ ณ พระราชวังบวรฯ ด้วย และอยู่ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร มาจนทุกวันนี้

ตำหนักแดงเมื่อแรกสร้างเป็นหมู่ตำหนัก จะประกอบด้วยตำหนักประธาน เป็นลักษณะเรือน ๕ ห้อง ๒ หลังแฝด มีตำหนักแยกแบบเดี่ยว ซักชานแล่นถึงกันตลอด และมีเรือนอื่น ๆ อีกแต่คงรื้อไปหมด ลักษณะตำหนักแดงในพิพิธภัณฑสถานฯ เป็นแบบเรือน ๕ ห้อง มีห้องท้ายโป่งโด้ง คือห้องข้างคองใช้เป็นห้องสรงและห้องลงพระบังคล ทางด้านหน้ามีระเบียงและพะไล ส่วนด้านข้างทางด้านขวา มีพะไลเรียกว่า เสานางเรียง หรือ นางจรัล ทางด้านหน้าทำบันไดเป็นชั้นอัฒจันทร์ ๓ ชั้นก้าวขึ้นสู่ห้อง

ภายในห้องของตำหนักแดงปัจจุบันใช้เป็นที่ตั้งศิลปะวัตถุอันทรงคุณค่าต่าง ๆ มากมาย โดยเฉพาะพระแท่นที่บรรทม และพระแท่นลาด ศิลปะสมัยรัชกาลที่ ๒ ซึ่งเป็นพระแท่นที่บรรทมของสมเด็จพระศรีสุริเยนทราบรมราชินี รัชกาลที่ ๒ พร้อมทั้งของใช้ส่วนพระองค์บางอย่าง และพระบรมสาทิสลักษณ์พระปิ่นเกล้าฯ ไม่ทรงฉลองพระองค์ ไว้พระเศวตแบบทรงมหาดไทย

ตำหนักแดงจึงมีความสำคัญเพราะเป็นอาคารทางประวัติศาสตร์ที่มีความหมายยิ่ง ทั้งเคยเป็นที่ประทับของเจ้าฟ้าพระพี่นางองค์เล็ก เป็นที่ประทับของสมเด็จพระบรมราชินีในรัชกาลที่ ๒ เป็นที่ประทับของสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นพิพิธภัณฑสถานประวัติศาสตร์ของบุคคลสำคัญ และที่สำคัญคือมีอายุกว่า ๒๐๐ ปีแล้ว

๑๗๕.-๑๗๖. ท้องพระโรงเดิม วังท่าพระ
ปัจจุบันเป็นหอศิลป์
มหาวิทยาลัยศิลปากร
ถูกดัดแปลงบ้างแล้ว

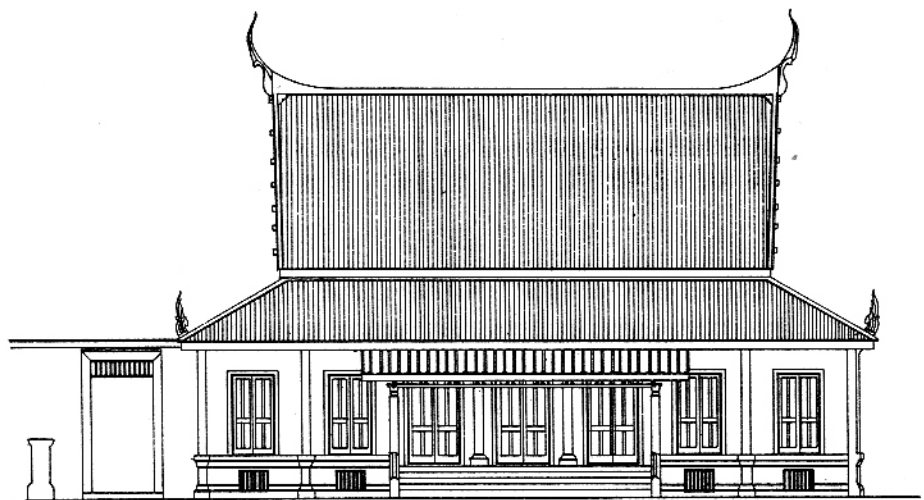
๑๗๕.

วังบ้านหม้อ

วังบ้านหม้อตั้งอยู่บ้านเลขที่ ๑๒๔ ถนนอัษฎางค์ ตรงข้ามกรมการ
รักษาดินแดน กรุงเทพมหานคร วังบ้านหม้อสร้างขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระ
พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว หลังปี พ.ศ. ๒๓๗๕ โดยพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระ
พิทักษ์เทเวศร์ พระนามเดิมพระองค์เจ้าชายกฤษร พระราชโอรสองค์ที่ ๒๒
ของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย และเจ้าจอมมารดาศิลา (ณ
บางช้าง) ประสูติในปี พ.ศ. ๒๓๔๑ ได้รับสถาปนาเป็นกรมหมื่นพิทักษ์เทเวศร์
ว่าการกรมม้าในสมัยรัชกาลที่ ๓ ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๔ ทรงเลื่อนเป็น
กรมพระพิทักษ์เทเวศร์ว่าการกรมคชบาลอีกกรมหนึ่งด้วย ล้นพระชนม์ใน
รัชกาลที่ ๔ พ.ศ. ๒๔๐๖

วังบ้านหม้อเป็นวังเดียวที่เหลืออยู่ตามสภาพเดิมที่แรกสร้างในสมัย
รัชกาลที่ ๓ คือ ท้องพระโรงเดิม ท้องพระโรงนี้เป็นท้องพระโรงของวังเจ้านาย
ซึ่งในสมัยก่อนใช้เป็นที่ประทับและที่ประกอบกิจกรรมต่าง ๆ เป็นแบบอนเก-
ประสงค์ ลักษณะท้องพระโรงสร้างด้วยไม้ยกพื้น ฝาปะกน หลังคามุงกระเบื้อง
ดินเผาไม่เคลือบสี ประดับด้วยช่อฟ้าใบระกาทางหงส์ ตัวล้อยองเป็นแบบนาค
สะดุ้ง มีการตีฝ้าเพดาน ทาสี ทางด้านทิศตะวันออกกันฝาเพ็ญแบบฝาประจัน
ท้อง ฝาประจันท้องตอนประตูมีกรอบเช็ดหน้า และบานประตูแกะสลัก
ลายจีนปิดทองล่องชาด ทางด้านหน้าของท้องพระโรงได้ปรับปรุงแก้ไขตอน
ระเบียงข้างเป็นที่รับแขก และตอนล่างลงมาที่ด้านหน้าท้องพระโรง มีศาลา
แบบศาลาโถงยกพื้นเตี้ย ในสมัยก่อนท่านเจ้าของวังใช้เป็นศาลาพักผ่อน
หรือที่นั่งเล่นบริเวณหมู่ต้นไม้ ซึ่งเป็นที่นิยมกันอย่างมากในสมัยรัชกาลที่ ๕

ปัจจุบันวังบ้านหม้อเป็นวังที่ยังมีประโยชน์ใช้สอย มีใช้เป็นวังที่ปิด
ท่านเจ้าของได้จัดแสดงโบราณวัตถุและศิลปะวัตถุอันเป็นของที่มีอยู่ในวังมา
แต่เดิม จัดตกแต่งและใช้สอยอยู่ ประดุงพิพิธภัณฑสถานบุคคลที่ทรงคุณค่ายิ่ง
แห่งหนึ่งในประเทศไทย

๑๗๖.

วังปลายเนินคลองเตย

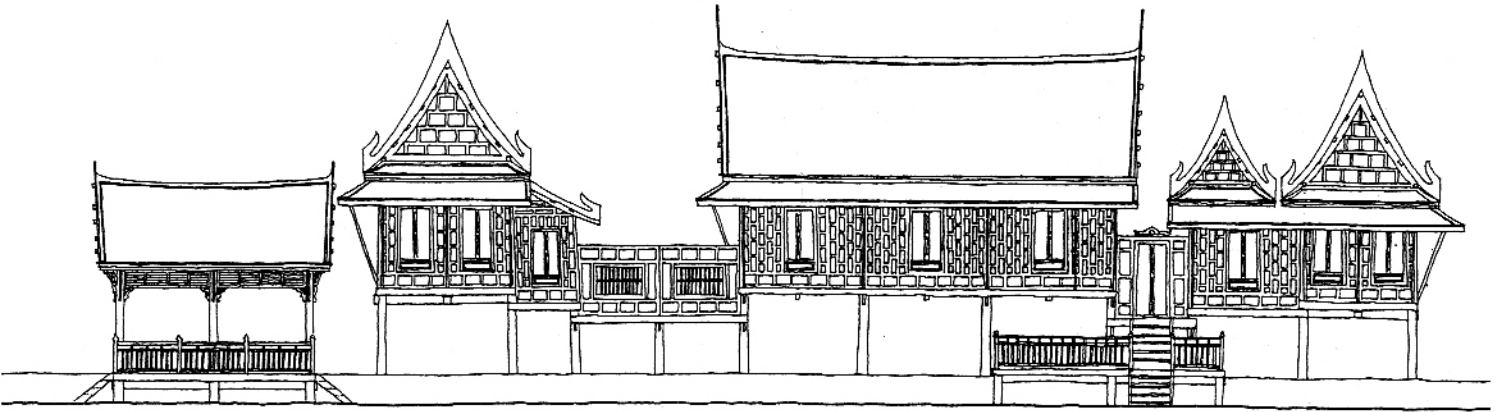
ตำหนักปลายเนินคลองเตยเป็นที่ประทับของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ต้นราชสกุลจิตรพงศ์ กล่าวกันว่าตัวตำหนักปลายเนินเดิมเป็นห้องของพระยาราชมนตรี (กู) บิดาของคุณพุ่มหรือที่เรียกกันว่า *บุษบาทำเรือจ้าง* เดิมปลูกอยู่ข้างท่าช้างวังหลวง ต่อมาย้ายมาปลูกอยู่ที่ตำหนักปลายเนินคลองเตย คุณพุ่มเป็นผู้มีฝีปากเอกในการบอกกล่าวการเล่นลัทธิวาระชั้นฝีปากและมีดนตรีรับเป็นที่นิยมกันมาก บ้านของพระยาราชมนตรีและแพของคุณพุ่ม จึงเป็นแหล่งชุมนุมนักบอกกล่าวตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๔-๕ วังคลองเตยได้ปลูกหมู่เรือนไทยเป็นหมู่ ใฝ่ฝายที่ระเบียง และเปลี่ยนใฝ่หน้าต่างเป็นแบบสมัยปัจจุบัน

ปัจจุบันตำหนักปลายเนินเป็นที่จัดตั้งแสดงศิลปวัตถุที่มีคุณค่ายิ่ง รวมทั้งผลงานต้นฉบับตีพิมพ์พระหัตถ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ เช่น ภาพวาดและภาพลายเส้นพัตรองานต่าง ๆ ฯลฯ

ตำหนักปลายเนินนับเป็นงานสถาปัตยกรรมไทย แต่ครั้งสมัยพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. ๒๓๖๗-๒๓๙๔) เป็นอาคารไม้ที่ได้รับการอนุรักษ์ไว้เป็นอย่างดี ทั้งยังเป็นอาคารซึ่งมีประวัติอันเป็นที่ประทับของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ที่ทางการศิลปะยกย่องให้เป็นบรมครูทั้งทางด้านสถาปัตยกรรม ประวัติศาสตร์ โบราณคดี และดนตรีไทย ยากที่จะหาใครเสมอได้

เรือนต้น

สร้างเป็นหมู่เรือนไทยอยู่ในบริเวณพระราชวังดุสิต พระนคร เรือนต้นนี้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นและพระราชทานนามว่า “เรือนต้น” สำหรับเพื่อนต้นได้เฝ้าแทน *เพื่อนต้น* คือประชาชนทั่ว ๆ ไปที่พระองค์เสด็จไปหา โดยการปลอมแปลงพระองค์ไปอย่างคนธรรมดาสามัญ ได้ทำความรู้จัก รู้ถึงความทุกข์ความสุขต่าง ๆ ของประชาชนของพระองค์ เพื่อนต้นที่โด่งดังในสมัยนั้นคือนายช่างและอำแดงพลับชาวอยุธยา เรือนต้นสร้างเสร็จในปี พ.ศ. ๒๔๔๔ ลักษณะของเรือนต้นแบ่งออกเป็น ๓ ตอน คือสร้างเป็นเรือนฝาปะกน มีเรือนประธานและเรือนนอน หันหน้าเข้าหากัน มีชานกลาง ด้านหลังเป็นครัวและที่นั่งกินอาหาร ส่วนทางด้านหน้าแบ่งเป็นที่รับแขกคือ ห้องแบบเรือนพะโล่เปิดฝาโล่งด้านใน และมีห้องแบบ ๒ ห้องหรือหอทนาย เรือนต้นมีทางขึ้นลง ๓ ทาง แสดงความเป็นอยู่อย่างสามัญชนในสมัยรัชกาลที่ ๕ เพื่อให้พวกเพื่อนต้นได้เฝ้า และเป็นที่ยอมรับในสมัยนั้นการเสด็จประพาสต้นในสมัยรัชกาลที่ ๕ เป็นเรื่องราวที่เล่าขานกันมาไม่รู้จบ เป็นพระราชจริยาวัตรที่ยากที่พสกนิกรจะลืมเลือนได้ในการเอาใจใส่ต่อไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินของพระองค์

๑๗๗.

๑๗๗. เรือนต้นในพระราชวังดุสิต
แต่เดิมหลังคามุงด้วยจาก

เรือนทับขวัญ

เรือนทับขวัญเป็นเรือนทรงไทย สร้างเป็นเรือนหมู่ ณ บริเวณพระราชวังสนามจันทร์ ซึ่งได้รับการสถาปนาขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. ๒๔๕๓-๒๔๖๔

พระราชวังสนามจันทร์นี้เมื่อสถาปนาเป็นพระราชวังแล้ว มีการสร้างพระที่นั่งต่าง ๆ แยกจากกันเป็นหลัง เช่น พระที่นั่งชาลิมงคลอาสน์ และมารีรัตนราชบัลลังก์ เป็นการนำเอาศิลปะทางยุโรปมาดัดแปลงได้อย่างสวยงาม ทั้งยังมีพระที่นั่งพิมานปฐมซึ่งเป็นเรือนไม้ มีฉนวนเป็นทางเดินต่อถึงกันกับพระที่นั่งวัชรวิมยา หรือพระที่นั่งสำราญมุขอำมาตย์ซึ่งเป็นพระวิมานที่บรรทมและห้องพระโรงเสด็จออกตามแบบแผนราชประเพณีทุกประการ พระตำหนักทับขวัญสร้างเป็นแบบเรือนทรงไทยฝาปะกน เป็นเรือนไทยชั้นดี แสดงความเป็นระเบียบถึงความแตกต่าง และมีศักดิ์ศรีของความเป็นไทยที่แวดล้อมด้วยสถาปัตยกรรมแบบยุโรป

เรือนทับขวัญออกแบบก่อสร้างโดย พระยาศิวกรรมศิลป์ประสิทธิ์ (น้อย ศิลป์) เป็นนายช่างและสถาปนิกแบบไทยสมัยรัชกาลที่ ๖ ท่านมีผลงานมากมาย เป็นผู้ไปควบคุมพร้อมทั้งออกแบบเขียนลายซูดซา อักษรพระนาม จ.ป.ร. ณ ประเทศจีน เรือนทับขวัญนี้ผู้ออกแบบได้ออกแบบให้มีเรือนพะไล โถงเป็นทอนั่ง เรือนประธาน เรือนรี หอพระ หอนก ห้องน้ำ มีชานกลาง เรือนไทยแบบทับขวัญเป็นเรือนอเนกประสงค์ แสดงความเป็นอยู่อย่างไทย ๆ อีกรูปแบบหนึ่ง

เรือนทับขวัญแต่เดิมเมื่อแรกสร้างมุงด้วยจาก หลบ หลังคาเป็น กระเบื้อง บ้านไทยสมัยโบราณมีทั้งมุงด้วยจากและกระเบื้อง จะเห็นได้ว่าหมู่ พระมหามณเฑียรในพระบรมมหาราชวัง พระตำหนักเรือนต้น แต่เดิมต่าง ก็มุงด้วยจาก พระตำหนักทับขวัญได้เปลี่ยนเป็นกระเบื้องเมื่อกรมศิลปากร ซ่อมใหญ่ประมาณปี พ.ศ. ๒๔๒๕

ปัจจุบันพระตำหนักทับขวัญอยู่ในความดูแลของกรมศิลปากร ใช้จัด แสดงงานศิลปะและสิ่งของเครื่องใช้ ตลอดจนงานศิลปะพื้นบ้านแถบลุ่มแม่น้ำ แมกกลอง รวมทั้งศิลปะทางด้านฝั่งตะวันตกของไทย

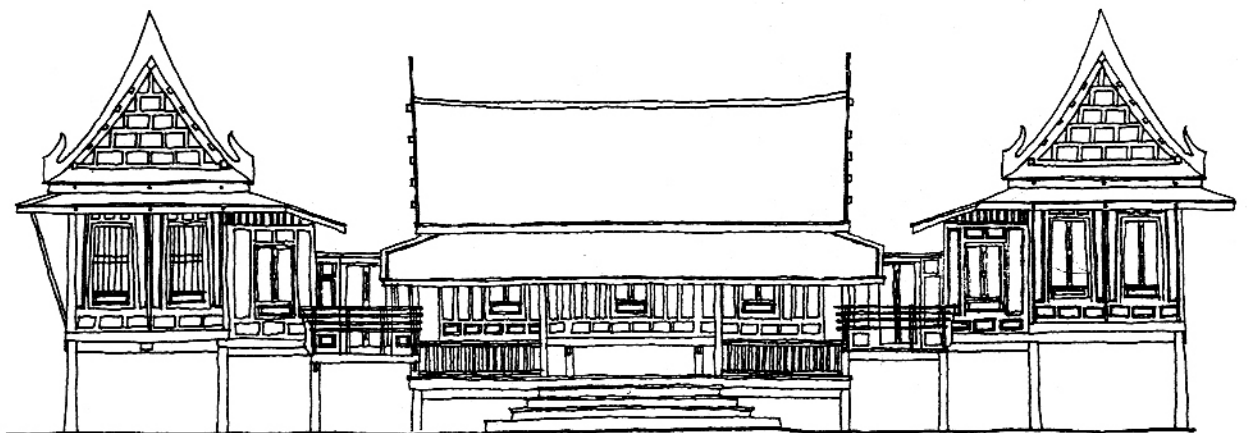
คุ้มขุนแผน

สร้างขึ้นในบริเวณพระราชวังโบราณ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา สมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล (พ.ศ. ๒๔๗๗-๒๔๘๙) คุ้ม ขุนแผนเป็นการนำเรือนไทยแบบเก่าที่พรรณนาอยู่ในวรรณคดีมาสร้างขึ้นใหม่ คุ้มขุนแผนนี้ได้ถูกสร้างอย่างสมบูรณ์แบบ แต่ไม่ถูกต้องตามประเพณีไทย เพราะเป็นเพียงการแสดงถึงความเป็นอยู่ของคนไทยโดยผ่านการคิดคำนึงถึง สมัยอยุธยาเท่านั้น ประกอบด้วย เรือนนอนประธาน เรือนนอนรี หอกลาง และ หอนั่ง ทางด้านหน้า เรือนนอนเป็นเรือนมีระเบียบ หอกลางเปิดโล่ง หอนั่งทาง ด้านหน้าเปิดฝามีระเบียบ ๑ ด้านเป็นแบบเรือนพะไล ทางด้านหน้ามีร้าน ดอกไม้

ปัจจุบันใช้เป็นที่พักและสำนักงานเกี่ยวกับโครงการอุทยานประวัติ- ศาสตร์อยุธยา คุ้มขุนแผนใช้ยึดถือเป็นตัวอย่างของเรือนไทยไม่ได้ ถึงแม้ จะมีการก่อสร้างอย่างสมบูรณ์แบบก็ตาม

๑๗๔. คุ้มขุนแผน จังหวัดอยุธยา เป็นเรือนไทย ที่ไม่ถูกรูปแบบถึงแม้จะมีท่อน้ำ

๑๗๔.

๑๗๙. เรือนแบบคนเมือง เป็นเรือนแฝด
แบบ ๕ ห้องเสา

